

BAKSAY GERGELY–CSOMÓS BALÁZS

AZ ADÓ- ÉS TRANSZFERRENDSZER 2010 ÉS 2014 KÖZÖTTI VÁLTOZÁSAINAK ELEMZÉSE VISELKEDÉSI MIKROSZIMULÁCIÓS MODELL SEGÍTSÉGÉVEL

A tanulmányban a szerzők a 2010 óta életbe lépett, adókat, bruttó jövedelmeket és támogatásokat érintő szabályok munkaerő-piaci, makrogazdasági és költségvetési hatásaira vonatkozóan végeznek becslést, az MNB-ben korábban kifejlesztett modell segítségével. Más tanulmányokhoz képest az intézkedések teljesebb körét veszik figyelembe, így a bruttó jövedelmet, illetve a munkáltatók bérköltségét közvetlenül érintő lépéseket is. Eredményeik szerint az alacsonyabb jövedelmű háztartásokban a minimálbér-emelés és az elvárt béremelés már rövid távon mintegy 2,3 millió ember háztartását kompenzálta teljes mértékben a megváltozott szja- és járulékszabályok – elsősorban az adójóváírás eltörlése – által okozott nettó jövedelemkiesésért. A szociális támogatások területén végrehajtott reformokat is figyelembe véve az intézkedések hosszú távú makrogazdasági hatása kedvező. A foglalkoztatási szint mintegy 2 százalékkal, a GDP pedig 1,5-2 százalékkal emelkedhet a költségvetési egyensúly javulása mellett.

BEVEZETÉS

Tanulmányunkban a 2010 óta életbe léptetett, adókat, járulékokat, bruttó jövedelmeket és támogatásokat érintő szabályok *munkaerő-piaci, makrogazdasági és költségvetési hatásait* becsljük. Ehhez a Magyar Nemzeti Bankban korábban kidolgozott mikroszimulációs modellt használjuk, amiben az egyéni szinten követett munkakínálati döntések egy kis, nyitott gazdaságot leíró, egyszerű makromodellbe ágyazódnak. A modell alkalmas arra, hogy a megváltozó szabályokhoz való időigényes alkalmazkodás utáni helyzetet jellemezze. A modell a munkaerő-piaci reakciókat pontosabban képes felmérni, de szükségszerű leegyszerűsítései miatt a főbb makrogazdasági aggregátumok változásaira adott becsléseknek inkább csak a nagyságrendjei megbízhatók. Ennek megfelelően a munkaerőpiacot érintő adó- és támogatásváltozások becsült hatásai megbízhatóbbak, mint más típusú szabályváltozásoké. A modellt és az azzal kapott eredményeiket a fejlesztők a Benczúr és szerzőtársai [2011], a Benczúr–Kátay–Kiss [2012] és a Benedek–Kátay–Kiss [2012] tanulmányokban ismertették. Jelen tanulmány ezeket az eredményeket bővíti és frissíti, mert az eltelt idő miatt a korábban vizsgált intézkedések már pontosabban is figyelembe vehetők, és újabbakat is elfogadtak.

A szerzők köszönetet mondanak Benczúr Péternek, Kátay Gábornak, Kiss Gábornak, Nobilis Benedeknek és Svarka Andrásnak. A tanulmányban maradt minden hibáért a szerzőket terheli a felelősség.

Az alkalmazott mikroszimuláció alapját a *háztartási költségvetési felvétel* (HKF) képezi, ami több okból is alkalmasabb a hatások vizsgálatára, mint a személyi jövedelemadó-bevallások adatbázisa. Az adóintézkedések közül a családi adókedvezmény csak háztartási szinten vizsgálható pontosan, ugyanis az azonos háztartásban élő szülők megoszthatják maguk között a kedvezményt. A HKF az intézkedések jövedelmi kategóriáinként való elemzésére is alkalmasabb, mert a háztartások jövedelmi szempontból igen heterogének: nagy számú alacsony jövedelmű személy él magasabb jövedelmű háztartásban (például eltartottként). Ezen személyeket a jövedelemadó-bevallás kedvezőtlenebb anyagi helyzetben tünteti fel, mint valós, háztartási szinten vizsgált helyzetük. Végül a HKF az adóbevallásnál azért is pontosabb képet festhet a jövedelmi viszonyokról, mert kevésbé terheli az adóelkerülés, jövedelemeltitkolás problémája. Az adóbevallás csak legális jövedelmeket tartalmaz, ami jelentősen torzít a tényleges jövedelmekhez képest (a későbbiekben bemutatott becslések szerint a minimálbérre bejelentettek mintegy fele valójában magasabb összeget kap kézhez [lásd például Elek et al., 2009, 2012, és Benedek–Lelkes, 2011]). A HKF anonim kérdőíves vizsgálaton alapul, ezért reálisabban tartalmazhatja a hivatalos adatforrások elől eltitkolt jövedelmeket. Másfelől a valóshoz közelebb álló jövedelmek figyelembe vétele a szimulációk során hátrányokkal is jár, mivel az adóintézkedések alapvetően a legális jövedelmeket érintik és nem a valós jövedelmeket. Emellett a HKF hátránya, hogy a legfelső és legalsó jövedelmi kategóriákba tartozó háztartások adatait pontatlanabban tartalmazza, és a magas jövedelműeknél ez minden bizonnyal a valósnál alacsonyabb bemondott jövedelmeket jelent – ezt a modellben az *szja-bevallások* segítségével próbáltuk korrigálni.

Tanulmányunk hozzáadott értéke a személyi jövedelemadó-rendszer átalakításának hatásait vizsgáló más elemzésekhez képest, hogy az intézkedések szélesebb körét veszi figyelembe, így különösen a 2010 óta végrehajtott minimálbér-emelések és az elvárt béremelés, valamint az ahhoz tartozó bérkompenzáció hatását, illetve a munkahelyvédelmi akciótervet. Ezek az adórendszer átalakításának kereteibe illeszkedtek, és explicit céljuk volt, hogy tompítsák az adórendszer átalakításának negatív hatásait az alacsonyabb jövedelmű háztartásoknál. A szimuláció eredménye szerint az intézkedések e célnak nagyrészt megfeleltek, és jövedelmekategóriáinként vizsgálva a nettó jövedelem sokkal egyenletesebb változását eredményezték, mint önmagukban az adóintézkedések.

Az *szja- és járulék* átalakítás *azonnali*, viselkedési reakciók nélkül vizsgált hatásainak elemzésekor Benczúr Péter és szerzőtársai [2011] nem foglalkoztak a nettó jövedelemvesztéséget elszenvedők kompenzációját célzó intézkedésekkel. Mi megpróbáltuk a 2012-es minimálbéremelés és bérkompenzáció hatását is értékelni. Mivel a minimálbéremelés és a bérkompenzáció jelenleg a modellben nem érvényesíthető, közvetlenül a bruttó béreket változtattuk meg feltételezett azonnali hatásuknak megfelelően. Az így kapott eredmények azt mutatják, hogy ezek az intézkedések 2,3 millió ember háztartását óvták meg a rövid távú nettó jövedelemcsökkenéstől, amely háztartások kétharmada az alsó két jövedelmi ötödből kerül ki. Az intézkedések háztartási jövedelemre gyakorolt hatása a kompenzáció nélküli helyzethez képest jóval egyenletesebbé válik a különböző jövedelmű háztartások között.

Eredményeink szerint a 2010 és 2014 között bevezetett szabályok *hosszú távon* a költségvetési egyenleg számottevő (1,5 százalék körüli) javulásához vezethetnek,

jelentős hatást gyakorolva az egyensúlyi makrogazdasági helyzetre is. A változások nyomán megemelkedhet a munkakínálat, ami a foglalkoztatási szint 2 százalékos növekedését, és az egyensúlyi bruttó bér csökkenését eredményezheti. A bruttó hazai termék (GDP) szintje mintegy 1,5–2 százalékkal lehet magasabb az intézkedések nélkül definiált állapotnál. A fenti alappályától jelentős mértékben is eltérhetnek a hatások, ha azok endogén módon a kockázati felár (és abból következően az egyensúlyi reálkamat) változását vonják maguk után. Feltételezhetjük, hogy a költségvetési egyensúly javulása a kockázati felár és a reálkamat csökkenését eredményezi, amelyeknek már 25 bázispontos mérséklődése is jelentősen javítja a bemutatott eredményeket. A hosszú távon kialakuló új egyensúlyra nézve a minimálbért és elvárt béremelést érintő intézkedéseknek a modellben nincsen hatása, ezért azoktól el is tekintettünk.

1. AZ INTÉZKEDÉSEK HATÁSAI LÉPÉSENKÉNT VIZSGÁLVA

A részletes eredményeket tekintve az szja és a munkavállalói járulékok új szabályainak nagy részét már Benczúr Péter és szerzőtársai [2011], valamint Benczúr Péter, Kátay Gábor és Kiss Áron [2012] is vizsgálták, mi ezeket a családi járulékkedvezmény bevezetésével és a munkavállalói nyugdíjjárulékra vonatkozó befizetési plafon eltörlésével bővítettük. Ezek a szabályváltozások együtt hosszú távon a GDP szintjének jelentős, 3 százalékos bővülését váltják ki, ami a munkakínálat érdemi, 3 százalékos feletti növekedésével, de a foglalkoztatás minimális csökkenésével párosul (4. táblázat, első oszloppár). Az szja-szabályváltozások parciális elemzése azt mutatja, hogy a munkakínálat elsősorban a magasabb jövedelmű foglalkoztatottak emelkedő ledolgozott óraszámára miatt növekszik, amit főleg az egységes 16 százalékos adókulcs bevezetése okoz. Az adójóváírás megszüntetése önmagában több mint 2 százalékkal csökkentené a foglalkoztatást, jellemzően a bérből élő alacsonyabb keresetűek körében.

Ha az új szja- és járulékszabályokon felül a munkahelyvédelmi akcióterv célzott járulékkedvezményeit is bevezetjük a modellbe, akkor azt kapjuk, hogy az a GDP 0,6 százalékanak megfelelő azonnali költségvetési bevételekiesés fejében 1 százalékkal növeli a foglalkoztatást hosszú távon. Ez elég ahhoz, hogy az előző szabályváltozásokkal együtt a foglalkoztatás ne csökkenjen, vagyis a célzott járulékkedvezmények hatékonyan tompítják az adójóváírás kivezetésének foglalkoztatást csökkentő hatását.

Az elemzett transzferváltozások közül a legnagyobb potenciális hatású az álláskeresői támogatások szigorítása. Ezzel az állam azonnal mintegy 120 milliárd forint támogatást takaríthat meg 2010-es árakon, hosszú távon pedig akár jelentősen, 2,5 százalékkal is növelheti a foglalkoztatottságot (4. táblázat, utolsó oszloppár). A modell ugyanakkor eltekint a munkaerő-piaci súrlódásoktól, ami ebben az esetben azt jelenti, hogy az előbbi létszámhatás felső becslést jelent.

Valamennyi intézkedést, tehát az álláskeresői támogatások szigorítását az adó- és járulékváltoztatásokkal együtt vizsgálva a foglalkoztatás és a GDP is bővülne a modell eredményei szerint. A hosszú távú költségvetési egyenleg jelentősen, a GDP körülbelül 1,5 százalékaival javulna. A költségvetési pozíció jelentős javulása önma-

gában elősegítheti a magyarországi általános gazdasági környezet kedvező változását, ami csökkentheti a magyarországi tőkebefektetések elvárt hozamát. Ez utóbbi pedig egy kis, nyitott gazdaságban érdemben növelhetné a 2010 és 2014 között meghozott adó- és támogatásváltoztatások gazdaságösztönző hatását (5. táblázat).

A MÓDSZERTAN

2. A MODEL

A kormányzati intézkedések hatásainak értékeléséhez Benczúr Péter és szerzőtársai [2011], valamint Benedek Dóra, Kátay Gábor és Kiss Áron [2012] vizsgálatait frissítettük, illetve bővítettük ki. Az alkalmazott mikroszimulációs modellről a Benczúr–Kátay–Kiss-tanulmány [2012] tartalmazza a legbővebb leírást. A modell mikroadatok segítségével egyéni szinten képes megragadni a munkakínálati döntéseket, amelyek egy kis, nyitott gazdaság egyszerű, hosszú távú neoklasszikus makromodelljébe ágyazódnak be. Az így kapott statikus általános egyensúlyi modellnek egy választott évben jellemző magyar gazdasági helyzetre történő kalibrációja eredményezi a szabályváltozások előtti helyzetleírást. A megváltozott adó- és transzferszabályok érvényesítése utáni új egyensúlyi állapotnak a szabályváltozások előttivel való összehasonlításából olvashatók ki az erre vonatkozó kormányzati intézkedések számszerű gazdasági hatásai.

Az új szabályokhoz való alkalmazkodás a valóságban éveket vesz igénybe, ráadásul ennyi idő alatt egyéb lényeges gazdasági körülmények is megváltozhatnak, amik aztán módosíthatják a szabályváltozások hatásait. A modell rugalmasan alkalmazkodó gazdaságot feltételez, vagyis lehetővé teszi, hogy a szabályváltozás utáni egyensúly azt a hosszú távon kialakuló hipotetikus helyzetet írja le, ami a gazdasági szereplők időigényes alkalmazkodása után, de minden egyéb tényező változatlansága mellett alakul ki.

A modell az egyéni munkakínálat rekonstruálásához a KSH háztartási költségvetési felvételének (HKF)¹ adatait használja. Ez a magyar háztartások reprezentatív mintája, amely részletes információkat tartalmaz a háztartástagok alapvető szociológiai jellemzőiről és részletezett jövedelmeiről.

Az aggregált munkakínálat két lépésben határozható meg. A modell először minden egyénre kiszámolja azt a valószínűséget, amellyel az adott személy aktív munkaerő-piaci státuszúvá kíván válni. Ez alapvetően azon múlik, hogy az adott egyén egyedi jellemzőit is figyelembe véve milyen eséllyel tud a munkavégzésből legalább annyi többletjövedelemhez jutni, amennyi elég a munkába állás költségeinek fedezésére. Az adó- és transzferszabályok megváltozásának erre a munkavállalási valószínűségre gyakorolt hatását hívjuk az egyén *extenzív munkapiaci alkalmazkodásának*. A modell fejlesztői az extenzív alkalmazkodás pontos módját Benczúr Péter és szerzőtársai [2014] becsléseire alapozva építették be a modellbe.² A második lépés-

1 2009-től a KSH a HKF helyett *háztartási költségvetési és életkörülmények adatfelvételt* készít.

2 A munkakínálat extenzív határon történő alkalmazkodásának egy összefoglalója, Kátay Gábor és Scharle Ágota munkája [2012].

ben az dől el, hogy az egyes egyének hány órát szeretnének dolgozni, feltéve, hogy akarnak és tudnak is munkát vállalni. Ez alapvetően egyéni jellemzőkön, az elérhető órabéren, az átlagos és a marginális adókulcsokon múlik. Az adó- és transzferszabályok változásának a hatását az egyén munkavégzésre szánt idejére az egyén *intenzív munkapiaci alkalmazkodásának* nevezzük. Ennek pontos módja a modellben Bakos Péter, Benczúr Péter, Benedek Dóra [2008], Kiss Áron, Mosberger Pálma [2011], valamint Benczúr Péter, Kiss Áron és Mosberger Pálma [2012] becslésein alapul.³ Az új egyensúlyi állapot a mikroszimulációval becsült munkakínálat és a makromodell által meghatározott gazdasági reakciók közötti iterációval áll elő. Az adórendszer változása után kialakuló új egyensúly meghatározását a modell azzal kezdi, hogy kiszámolja az új szabályok, de változatlan munkakínálat melletti egyéni jövedelemváltozásokat. Ezt hívjuk *a szabályváltozások statikus hatásának*, hiszen ez még nem tartalmazza az egyének viselkedési reakcióit. Az eljárás az új szabályok, de a régi bérszínvonal melletti aggregált munkakínálatnak az előbb részletezett módon történő meghatározásával folytatódik. Ezt követően a változó munkakínálatra a makromodell által leírt módon reagálnak a gazdaság szereplői, és többek között megváltozik a bérszínvonal is. A modell ezután újraszámolja a munkakínálatot, most már az új bérszínvonal alapján. A mikroszimulációval előállított munkakínálat és a makromodell által leírt általános egyensúlyi reakció közötti iteráció addig tart, amíg el nem érjük az új egyensúlyi állapotot.

A makromodell kialakításánál a fő cél az volt, hogy az egyensúlyi állapotok a megváltozó szabályokhoz való időigényes alkalmazkodás utáni helyzetet írják le. Ennek megfelelően a tőkeállomány, a munkakínálat és a bérszínvonal egészen addig tud változni, amíg az egyensúlyi kamatláb a tőke nemzetközileg elvárt hozamát tükrözi, az egyensúlyi bérszínvonal pedig a munka határtermékét. Ezt a makromodell a következő módon valósítja meg. A gazdaságban három jószágot különít el úgy, hogy a fogyasztási jószágot egy reprezentatív vállalat állítja elő, tökéletes verseny jellemezte piacokon beszerezhető tőkéből és munkaerőből, konstans méret-hozadékú és konstans helyettesítési rugalmassággal bíró termelési függvény segítségével. A tőkét a nemzetközi tőkepiac biztosítja rugalmas kínálat mellett, a munkakínálatról a hazai egyének döntenek a mikroszimuláció által meghatározott módon. Az állam szerepe a pénzbeli újraelosztásra terjed ki, vagyis többféle adóbevételből többféle transzferrel nyújt. Az egyének minden rendelkezésre álló jövedelmüket elfogyasztják.

Az eredmények pontos értelmezéséhez a modell következő egyszerűsítéseivel fontos tisztában lenni:

- A modell szándékainknak megfelelően nem foglalkozik a hosszú távú egyensúlyhoz elvezető átmenettel. Ebből az is következik, hogy az adórendszer átalakításának a gazdaság ciklikus helyzetével való kölcsönhatásait sem tudja jellemezni. Ugyanakkor a kormányzat 2010–2014-ben mindvégig egy recesszióban lévő gazdaság adórendszerét változtatta meg, ezért érdekes lenne pontosan megvizsgálni, hogy a szabályváltozások mennyire voltak képesek ellensúlyozni az átmenetileg kereslethiányos helyzetet.

³ A munkakínálat intenzív határon történő alkalmazkodásának egy összefoglalója [Benczúr–Kiss–Mosberger, 2012].

- A modell eltekint a munkaerő-piaci súrlódások egy részétől. Egyrészt azt feltételezi, hogy az eltérő termelékenyséű munkavállalók jól helyettesítik egymást. Ezért például képzettség, tapasztalat és földrajzi elhelyezkedés szerint nem jelentkehetnek speciális foglalkoztatási problémák. Másrészt a modellben a munkabérek állami korlátozások nélkül változhatnak, vagyis eltekintünk például a minimálbér teremtette esetleges adagolási problémától is. Mindkét egyszerűsítés azzal a következménnyel jár, hogy a modellben a megnövekvő munkakínálatból valószínűleg nagyobb mértékben lesz foglalkoztatás, mint a valóságban, hosszú távon. Végül a munkahelyek és a munkavállalók közötti párosítási probléma sincs expliciten modellezve. Ha az adó és transzfeszabályok megváltoztatása rontja a megfelelő partnerek egymásra találásának átlagos esélyét (például rövidebb ideig járó munkanélküli segély esetén), akkor a kalkulált hosszú távú kibocsátás felülbecsli a valódi értéket.

Összességében nem valószínű, hogy a modellbeli munkaerő-piac az adórendszer átalakításának esetleges gazdaságélénkítő hatásait a valóságosnál kevésbé engedné kibontakozni. Speciális esetekben azonban a valóságosnál korlátozóbb hatású is lehet. Valószínű például, hogy az alacsonyan képzett munkaerő kereslete rugalmasabb, mint a magasan képzetté. Ez például a munkahelyvédelmi akciótervben a szakképzetlenek és tartós álláskereső alkalmazásáért biztosított járulékkedvezmény foglalkoztatási hatásának alulbecsléséhez vezethet. Az ilyen jellegű problémák kiküszöböléséhez a modell további fejlesztésére lehet szükség.

- A modell fókuszának megfelelően csak a munkára rakódó közterhek és a munkavégzést befolyásoló transzferek jelennek meg benne külön tételként. A többi állami bevétel és kiadás ennél aggregáltabb szinten kerül a modellbe, hiszen a tőkére, a fogyasztásra és a vállalat bevételeire csupán egy-egy effektív adókulcs rakódik. A függelék (F.2.3.–F.2.5.) ad pontos leírást arról, hogy az intézkedések által érintett adótételeket az előző három típus közül melyikbe soroltuk. A vállalatok bevételeire kivetett adóként értelmezett tételeket *forgalmi jellegű adóknak* neveztük el.
- A háztartások nem képezhetnek megtakarításokat, hanem a rendelkezésre álló jövedelmük egészét azonnal elfogyasztják. Ezen kívül a fogyasztás változása a modellben nem befolyásolja a reprezentatív vállalat által érzékelt keresletet. A keresleti hatások elsősorban ugyan rövid távon, a gazdaság ciklikus pozíciójára gyakorolt befolyásuk miatt lényegesek, de ezek a feltevések még a modell hosszú távú szemlélete mellett is leegyszerűsítőek. Ezért például a fogyasztásra kivetett adók emelése nagyobb adóbevételt eredményez, és valószínűleg kevésbé fogja vissza a gazdasági aktivitást a reálisnál.
- Az államot semmilyen költségvetési korlát nem köti a modellben. Ha a szabályváltozások jelentősen befolyásolják az állam költségvetési egyenlegét, akkor elképzelhető, hogy lényeges, főleg hosszabb távon jelentkező fiskális visszacsatolásokról tekintünk el. A valódi makrogazdasági hatás valószínűleg kedvezőbb a modell által kimutatottnál, ha az új szabályok költségvetési többletet generálnak és fordítva. Azonban a költségvetés megváltozó bevételeit és kiadásait számon tudjuk tartani, így következtetni tudunk a fiskális visszacsatolásokról legalább a nagyságrendjére. Az itt vizsgált szabályváltozások összességé-

ben nem okozták az egyenleg olyan mértékű elmozdulását, ami a modellnek ezt a korlátját kritikussá tenné.

- A modell nem részletezi az adóelkerülés mechanizmusait, ezért a szabályváltozásoknak a feketegazdaságra gyakorolt hatása nem értékelhető vele. A munkáltatók és munkavállalók esetében ez a következőket jelenti: a HKF jövedelemadatairól nem tudhatjuk biztosan, hogy azok az egyes válaszadóknál mennyire esnek egybe a valódi, illetve a legális jövedelmükkel, és emiatt már a kiinduló egyensúlyban is csak pontatlanul tudjuk felmérni az szja- és járulékbevételeket.

A szabályváltozásoknak a munkakínálatra és a befizetett közterhekre vonatkozó hatása erősen függ a munkakínálatra feltételezett rugalmasságoktól is. Az extenzív határon történő alkalmazkodás rugalmasságai a HKF adatai alapján becsültek, az intenzív határon történő alkalmazkodás rugalmasságai pedig az szja-bevallások adatai alapján. A modellben a munkába állás esélyének változása csak annyiban jelenti a legális munkavállalás becslését, amennyiben a HKF adatai a legális jövedelmeket tükrözik. Azokra a csoportokra, amelyekben a HKF adatai állnak közelebb a valódi jövedelmekhez, a modell az illegális munkavégzésbe való bekapcsolódást is felölelő munkába állási esélyt becsli. Ráadásul különböző csoportok (pl. jövedelem vagy iparág szerint) vélhetően különböző mértékben titkolnak el jövedelmeket, és a HKF-ben megjelenő adataik is különböző mértékben reprezentálják a valódi, illetve legális jövedelmeket. Ezzel szemben a modell az intenzív határon a munkaintenzitás változására, az szja-bevallás alapján a legálisan végzett munka és az azután kapott legális jövedelem változására ad becslést.

Mindennek alapján nem célszerű részletekbe menően elemezni a modellben a foglalkoztatásban, a munkakínálatban, a befizetett közterhekben és a nettó jövedelmekben számszerűsített változásokat – az eredmények inkább az elmozdulások irányát és nagyságrendjét jelzik. Társadalmi csoportonként eltérő lehet, hogy a valódi vagy csupán a legális foglalkoztatásra és munkakínálatra vonatkoznak-e inkább a modell eredményei. A költségvetési bevételek és a nettó jövedelmek esetében pedig nehéz megítélni, hogy a modell ezeket esetleg alul- vagy felülbecsli.

A JÖVEDELEMELTITKOLÁS MÉRTÉKE MAGYARORSZÁGON

Jelentős mértékben módosítja az adóintézkedések effektív hatásait a nagymértékű adóelkerülés. Az adóintézkedések értelemszerűen csak a legális jövedelmeket érintik, ezen felül azonban hatással lehetnek a gazdaságban ténylegesen kifizetett jövedelmeken belül a legális jövedelmek körének bővülésére (fehéredés) vagy csökkenésére (feketedés). Az adóintézkedések hatásának megítélésénél figyelemmel kell lenni, hogy az adóelkerülés miképpen torzítja a rendelkezésre álló adatok alapján becsülhető hatásokat, és változik-e az adóelkerülés mértéke. Az adórendszer hatásaival foglalkozó elemzések egy része az szja-bevallásokon alapszik, ami szükségszerűen figyelmen kívül hagyja a nem bevallott jövedelmeket. A háztartási költségvetési felmérésen alapuló tanulmányok az adóelkerülés szempontjából tisztább képet képesek tükrözni, mert a HKF anonim felmérésen alapul, azaz a nem adózott jövedelmek egy része is megjelenhet benne. Ugyanakkor a HKF sem küszöböli ki teljesen ezt a problémát, ezen felül a

felmérés jellegéből adódóan további torzításokat tartalmaz: pontatlanul mutatja a legfelső és legalsó jövedelmi percentilisekbe tartozó háztartásokat, amelyek nem tudják vagy nem akarják ilyen módon bevallani jövedelmüket és fogyasztásukat. A HKF-ben bevallott jövedelmek figyelembe vétele a szimulációk során hátrányokkal is jár, mivel a valóságban eltérhetnek az intézkedések hatásai a modell eredményeitől, az adóintézkedések ugyanis csak a legális jövedelmeket érintik és nem a valós jövedelmeket.

Az adóelkerülés és jövedelemeltitkolás mértéke tehát jelentős mértékben képes torzítani a hatásvizsgálatok eredményeit. Ennek egy részét igyekeztünk azzal kiküszöbölni, hogy az ebből a szempontból kedvezőbb adatbázist, a HKF-et alkalmaztuk, azonban így is fontos tisztában lenni a jövedelemeltitkolás mértékéből eredő potenciális torzító hatással.

A szürkefoglalkoztatás mértékével kapcsolatban több empirikus kutatás is készült magyar adatokon. Elek Péter és szerzőtársai [2009, 2012] a 2003-as és a 2006-os bérelőslások alapján becsülték meg a fiktív minimálbéres munkavállalók arányát. Eredményeik alapján a minimálbéres bejelentett munkavállalók több mint 50 százaléka volt a valós jövedelménél alacsonyabb béren bejelentve. Ennek következtében a valós átlagbér az összes minimálbéres bejelentett munkavállaló esetén a minimálbér 170 százaléka, a fiktív minimálbéreseket pedig a minimálbér 250 százaléka lehetett.

Svraka András és szerzőtársai [2013] az eredményekkel kapcsolatban arra a következtetésre jutnak, hogy azok vélhetően alulbecslik a szürkefoglalkoztatás mértékét. A tanulmányok ugyanis a bértarifa felmérés alapján készültek, ami a legalább 5 főt foglalkoztató vállalkozások körében készül, így a szürkefoglalkoztatásban vélhetően jobban érintett 5 fő alatti vállalkozásoknál foglalkoztatottak és az alacsony keresetű munkavállalók jelentős részének adatait nem tartalmazza.

Benedek Dóra és Lelkes Orsolya [2011] a 2005-ös személyi jövedelemadó bevallások és a háztartási költségvetési felmérés (HKF) jövedelemadatainak az összevetése alapján becsülték meg az adóelkerülés mértékét és hatását a jövedelemeloszlásra. A becslés során abból a feltételezésből indultak ki, hogy a HKF-ben szereplő jövedelemadatok a valós jövedelemről adnak képet. Eredményeik szerint a jövedelemeltitkolás átlagos mértéke 9 és 13 százalék közé tehető. A legnagyobb mértékű a jövedelemeltitkolás az alsó 3 jövedelmi decilisen és a leggazdagabbak között (1. táblázat). Azonban ha a HKF-ben szereplő jövedelmek kisebbek a valóságosnál, akkor ez az eljárás is alulbecsli a jövedelemeltitkolás mértékét.

1. táblázat: A jövedelemeltitkolás mértéke jövedelmi decilisenként

Az adózók valós jövedelem szerinti decilisei	Valós éves jövedelem ¹ (átlag, ezer Ft)	Jövedelemeltitkolás átlagos mértéke ² (százalék)
1. (legszegényebbek)	301	26-30
2.	692	25-29
3.	892	14-18
4.	1 070	10-14
5.	1 248	9-13
6.	1 432	8-12
7.	1 690	9-13
8.	2 014	8-12
9.	2 560	10-13
10. (leggazdagabbak)	4 534	13-16
Összes	1 682	9-13

Megjegyzés:

- 1 A HKF szerinti jövedelem
 2 A jövedelemeltitkolás mértéke
 = (valós jövedelem – bevallott jövedelem) / valós jövedelem

Forrás: Benedek-Lelkes, 2011

Az előbbiekhöz hasonló eredményre jutnak Semjén András és szerzőtársai [2009] is. A lakossági kérdőíves felmérés alapján készült kutatásuk alapján a megkérdezettek 26 százaléka dolgozott úgy a megelőző két évben, hogy zsebbe vagy színlelt megbízási viszonyban kapott fizetést. Azok 60 százaléka, akik fizetésük egy részét zsebbe kapják, a teljes fizetésének több mint felét nem vallotta be.

3. KALIBRÁCIÓ, INDEXÁLÁS, FIGYELEMBE VETT INTÉZKEDÉSEK

Az előbbieknél megfelelően az alkalmazott modell *hosszú távú egyensúlyok* összehasonlítására alkalmas. A vizsgálandó szabályváltozásokat ezért a magyar gazdaság jelentős ciklushatásoktól mentes állapotához kalibrált modellbe érdemes bevezetni. Ilyen helyzet utoljára, legalábbis a modell fókuszában álló munkaerő-piacot tekintve, 2008-ban volt. Ennek megfelelően, ahogy az Benczúr Péternél [2011] és Benedek Dóránál [2012] is történt, a munkakínálat mikroszimulációja a HKF 2008-as adathullámára épül⁴, a modell paraméterei pedig a válság előtti években megfigyelt adatok alapján kalibráltak. A vizsgált szabályváltozások ugyanakkor 2010-től léptek életbe, ezért a modell kezdeti egyensúlyát a 2008-as helyzetet leíró adatok 2010-re történő indexálásával határoztuk meg, ami szintén követi az említett két tanulmány gyakorlatát. A releváns gazdasági változókat, beleértve a HKF 2008-as adathullámának jövedelemadatait is, a valóságban 2008–2010 között megfigyeltekkkel indexáltuk. A modell kezdeti egyensúlya tehát egy olyan hipotetikus 2010-es gazdasági helyzetet ír le, amiben az addigra kibontakozó gazdasági válság nem érezteti hatását.⁵

A Benczúr et al.- [2011] és a Benedek–Kátay–Kiss-tanulmányban [2012] figyelembe vett, akkor még tervezett intézkedések mostanra pontosabban ismertek, vagy precízebben elemezhetőek. Benedek Dóra és szerzőtársai [2012] például részben már értékelték a munkahelyvédelmi akcióterv intézkedéseit, de itt igyekeztünk a célzott járulékkedvezményeket pontosabban számba venni. A korábbi tanulmányokkal szemben ma már ismert, hogy a szektorális különadók a pénzügyi szervezetek különadójától eltekintve megszűntek, de más ágazati, forgalmi adók léptek a helyükbe (pénzügyi tranzakciós illeték, közműadó, távközlési adó, biztosítási adó, baleseti adó), és emelkedett az energiaellátók jövedelemadója is. Ezen kívül a rokkantak és megváltozott munkaképességűek támogatásának felülvizsgálata során megvont járandóság mértéke a korábban feltételezettnél jóval alacsonyabb lett.

Ezeket felül olyan intézkedéseket is vizsgálni tudunk, amelyek korábban egyáltalán nem voltak ismertek. 2013-tól megszűnt az egyéni nyugdíjjárulékra vonatkozó éves befizetési plafon, és 2014-től az egyéni járulékok terhére is érvényesíthető családi adókedvezmény. Bevezették továbbá a népegészségügyi termékadót, több évben is emelkedett a jövedéki adóteher, valamint szélesítették a helyi iparüzési adó alapját is.

⁴ A HKF-ben található magasabb jövedelmek szisztematikusan alacsonyabbak az adóhatóság adminisztratív adataiban található megfelelő jövedelmeknél. Ezért a hivatkozott két tanulmány gyakorlatának megfelelően a HKF adatait a jövedelemeloszlás 22-edik és 100-adik percentilise között az adóhatóság adataihoz igazítottuk.

⁵ A használt főbb paraméterértékek a függelékben találhatók.

Törekedtünk rá, de különböző technikai okok miatt nem tudtuk figyelembe venni a 2010 óta életbe lépett összes adó- és támogatásváltozást.⁶ A legfontosabb kihagyott intézkedés a kisadózó vállalkozások tételes adójának (kata) bevezetése és a START munkaprogram (köz munkaprogram) kiterjesztése volt. Ezen kívül modellezési nehézségek és a kis nagyságrend miatt nem foglalkoztunk a béren kívüli juttatások közterheinek változásaival, a cégautóadó emelésével, az ún. *gyed extra* intézkedéssel, a minimálbér másfélszerese után fizetendő szociális hozzájárulási adóval és a kamatjövedelmekre kivetett egészségügyi hozzájárulással sem.

4. A MINIMÁLBÉR-EMELÉS ÉS AZ ELVÁRT BÉREMELÉS FIGYELEMBEVÉTELE

A korábbi tanulmányok nem foglalkoztak a 2012-es minimálbéremelésnek és a 2013–2014-es bérkompenzációs rendszernek a nettó jövedelmekre gyakorolt rövid távú hatásával. Ennek részben az is lehetett az oka, hogy ezeket az intézkedéseket jelenleg nem lehet a modellbe bevezetni. Mi a bruttó bérek közvetlen módosításával igyekszünk számot adni arról, hogy miként történt az alacsonyabb jövedelmű, az adójóváírás megszüntetése következtében hátrányosabb helyzetbe kerülő háztartások rövid távú kompenzációja ezekkel az intézkedésekkel. Hangsúlyozzuk, hogy ezeket az intézkedéseket csak a rövid távú, statikus eloszlási hatások számításánál vettük figyelembe. A modell felépítéséből adódóan ezen intézkedések a hosszú távú egyensúlyi állapotra nem hatnak, így a hosszú távú számításoknál el is tekintünk tőlük.

Figyelembe vettük a minimálbér-emelést és a bérkompenzációt. A havi bruttó minimálbér összege 78 ezer forintról 93 ezer forintra, a garantált bérminimum havi bruttó összege 94 ezer forintról 108 ezer forintra emelkedett. A bérkompenzáció 2012-re vonatkozó rendszere nagyjából bruttó havi 217 ezer forint alatti bérek esetén sávonként különböző mértékű, a munkáltatótól elvárt béremelést határozott meg. Ennek teljesítéséért cserébe a munkáltató a megemelt bruttó munkabér függvényében (maximum nagyjából havi 190 ezer forint után), de legfeljebb havi 16 125 forint mértékű kedvezményt kapott az adott munkavállaló után fizetendő szociális hozzájárulási adóból.

A mikroszimulációs modellben a béreket versenypiaci ármechanizmus keretében határozzuk meg, adminisztratív bérintézkedéseket jelenleg nem tudunk pontosan megjeleníteni benne. Mivel a szabályváltozásokra adott endogén reakciók követése nem lehetséges, ezért közvetlenül a bruttó béreket változtatjuk meg. A rövid távon előálló nettó béreket tehát úgy számoljuk ki, hogy az eredeti bruttó béreket először a minimálbér-emelés feltételezett hatásával, majd pedig a bérkompenzáció feltételezett hatásával megemeljük, és végül ezekre a bruttó bérekre vetjük ki az új szja- és járulékszabályok szerinti közterheket.

A minimálbér-emelésről azt tételeztük fel, hogy az intézkedés hatására a minimálbér feletti bérek is emelkednek. A béremelések pontos „lecsengetéséhez” az MNB-nek a 2012-es emelésre vonatkozó, korábbi tapasztalatokat is figyelembe vevő

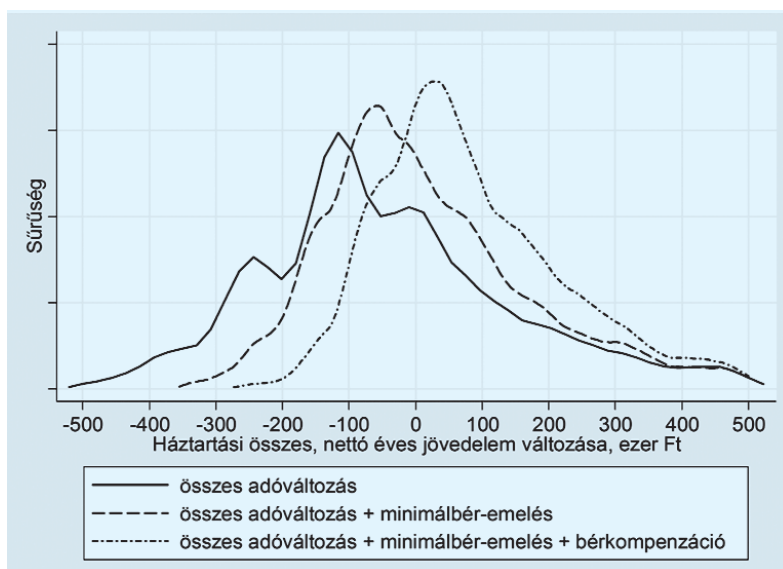
⁶ A tételenkénti részletesebb indoklás a függelékben (F.3.) található.

ex ante szakértői becslését vettük alapul. Az így kapott béremeléseket 2010-es árszintre valorizáltuk.

A bérkompenzáció esetében az elvárt béremelések mértékét és sávhatárait a 2010-es bérszínvonalhoz igazítottuk, és azzal az egyszerűsítéssel éltünk, hogy minden érintett kétharmados eséllyel a számára előírt béremelést kapja, egyébként semennyit. Ezt az eljárást az erre vonatkozó törvényi előírás motiválta, amelyik szerint az elvárt béremelés elmulasztásáért járó büntetések alól az a munkáltató mentesül, aki az érintett munkavállalóinak legalább kétharmada számára megadta a béremelést. Becslésünk szerint ez az eljárás konzisztens a 2012-ben a bérkompenzáció után összesen igénybe vett mintegy 180 milliárd forint adókedvezménnyel. Ezek a módszerek csak komoly bizonytalanságok mellett képesek jellemezni a kompenzációs intézkedések rövid távú bérhatásait, ezért biztosabb következtetések levonásához megalapozottabb vizsgálatokra van szükség.

A KORMÁNYZATI INTÉZKEDÉSEK STATIKUS ELOSZLÁSI HATÁSAI

Ebben a fejezetben azt vizsgáljuk, hogy miként változott az egyének jövedelme a kormányzati intézkedések hatására rövid távon, egyelőre a gazdasági szereplők viselkedési reakciói nélkül. Az általunk figyelembe vett intézkedések a Benczúr et al.-tanulmányhoz [2011] képest kibővültek a nyugdíjplafon 2013-as eltörlésével, a 2014-től bevezetett családi járulékkedvezménnyel, a 2010-től végrehajtott minimálbéremelésekkel és a bérkompenzációval. Utóbbi két lépés a bruttó bérekre hatott, míg a többi a bruttó és nettó bérek közötti különbséget befolyásolta.

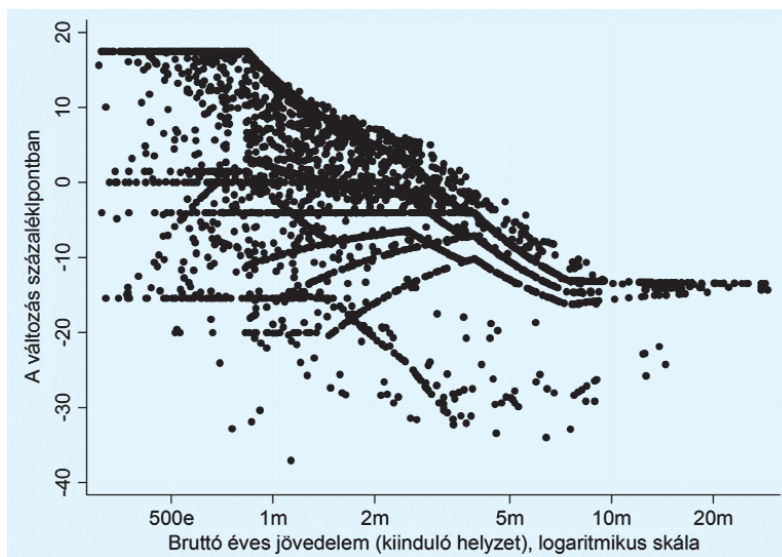
Forrás: saját számítás

1. ábra: Az éves nettó háztartási jövedelem változásának eloszlása az adóköteles jövedelemmel rendelkező háztartásokban

Összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy az összes itt figyelembe vett intézkedés hatására a háztartások jövedelmeit terhelő aggregált adó- és járulékteher csökkent, az egyének többségének nettó bére pedig emelkedett, mert a minimálbér emelése és az elvárt béremelés nagyrészt sikeresen ellensúlyozta az adó- és járulérendszer átalakításának az alacsony jövedelműekre gyakorolt kedvezőtlen hatását. Az 1. ábra tükrözi, hogy az adó- és járulérendszer átalakításával párhuzamosan végrehajtott lépések kedvező irányba befolyásolták az intézkedéssorozat hatását a nettó jövedelmekre: a bruttó bérekre ható intézkedések figyelembevételével szignifikánsan emelkedik azon háztartások száma, amelyek nettó jövedelme emelkedik.

5. AZ ADÓ- ÉS JÁRULÉKINTÉZKEDÉSEK HATÁSA

Más tanulmányban még nem szerepelt a bruttó béreket növelő kormányzati intézkedések hatása, ezért célszerű megvizsgálni, hogy ezek önmagukban hogyan hatottak, és miként javították a háztartások nettó jövedelmi pozícióját a másutt is elemzett adóintézkedésekhez képest. A kiindulópont a pusztán az adó- és járulékintézkedések által okozott nettó jövedelemváltozás, amelyet ez a fejezet tárgyal részletesen.

Megjegyzés: A figyelembe vett intézkedések: superbruttó adóalap megszüntetése, egykulcsos, 16 százalékos szja, adójóváírás megszüntetése, kibővített családi adó- és járulékkedvezmény, a munkavállalói járulékok kulcsának 1,5 százalékos emelése, a munkavállalói nyugdíjjárulék befizetési plafonjának eltörlése. Forrás: saját számítás

2. ábra: Az effektív átlagos adókulcs változása az szja- és járulékváltozások hatására⁷

⁷ A 2. ábrához hasonló, a nettó jövedelem százalékos változását megjelenítő pontfelhőben nem különülnek el jól értelmezhető homogén csoportok. A háztartásokat az teszi túl heterogénné, hogy egy háztartásban a különböző típusú egyének sokféle kombinációja élhet együtt.

A 2. ábra mutatja meg, hogyan változik az adózók átlagos effektív adókulcsa, vagyis a bruttó bért terhelő összes levonás mértéke a 2014-ig hatályba lépett szja- és járulékváltozások hatására a 2010-es szabályokhoz képest. Az ábrán minden pont egy, az adatbázisban szereplő adózónak felel meg.

Az ábra értelmezését a kirajzolódó vonalak segítségével végezhetjük el. Ezek mentén azok az adózók helyezkednek el, akik azonos számú gyermeket nevelnek, és csak egyféle típusú jövedelmet szereznek. Benczúr Péter és szerzőtársai [2011] erre vonatkozó megállapításainak többsége változatlanul érvényes.

- Nagyjából a korábbi felső adósáv határát jelentő évi bruttó négymillió forint fölött keresők gyakorlatilag mindegyikének csökken az átlagos adóterhe. A felső kulcs eltörlése a jövedelem növekedésével egyre nagyobb arányú adó megtakarítással jár. A körülbelül hét és fél millió forintnál húzódó nyugdíjplafon eltörlése a jövedelem emelkedésével viszont egyre nagyobb átlagos terhet jelent. A két hatás együtt 13–15 százalék körül stabilizálja az átlagos adókulcs csökkenésének mértékét a nyugdíjplafon feletti jövedelmek után.
- Jelentős számú adózó érzékeli az átlagos adóterh 4 százalékot kicsit meghaladó mértékű csökkenését a korábbi alsó adósávba tartozó jövedelme mellett. Ők sem a korábbi adójóváírással nem tudtak élni, sem pedig a kiterjesztett családi kedvezményt nem tudják kihasználni, ezért esetükben az adóalap-csökkentés, az adókulcscsökkentés és a járulékkulcs-emelés eredője érvényesül.
- Az alacsony jövedelemtartományban minden 4 százaléknál nagyobb mértékű adóterh-csökkenéshez a családi adókedvezmény igénybevétele szükséges. Az alacsony keresetű, bérből élő, három gyermeket nevelő adózókat például a családi adó- és járulékkedvezmény jelentősen kompenzálja az adómentességet biztosító adójóváírás elvesztéséért. Ők összességében mintegy bruttó másfél millió forintos jövedelemig 17 százalékos átlagadó-csökkenést érzékelnek. Korábban az adójóváírás, most pedig a családi adókedvezmény teszi adómentessé őket úgy, hogy a családi kedvezmény fennmaradó része még a munkavállalói egészségügyi- és nyugdíjjárulékkötelezettséget is lenullázza. Magasabb jövedelem esetén az adójóváírás eltörléséből származó nettó jövedelemcsökkenés mérséklődik, vagyis az átlagos adóterhelésben érzékelhető csökkenés 17 százalék fölé nő.
- A nagyobb átlagos adóterhrellel szembesülők tipikusan olyan adózók, akik korábban élni tudtak az adójóváírással. A szabályváltozások három eleme hat a növekvő adókötelezettség irányába. A nyugdíjplafon eltörléséről már megállapítottuk, hogy csak olyan adózókat érint, akiknek az átlagos adóterhe összességében csökken. A járulékkulcs emelése önmagában maximum 1,5 százalékos effektív átlagos adókulcsemelést jelenthet. Vagyis minden ennél nagyobb adóterh-növekedés legalább részben az adójóváírás eltörlésének köszönhető.
- A családi kedvezményre nem jogosult, csak bérjövedelmet szerző, legfeljebb nagyjából egymillió forint éves keresetű adózók átlagos adókulcsa emelkedik meg a legjobban, 17,5 százalékkal (16 százalékos szja, 1,5 százalékos járulékkulcs-emelés). Őket az adójóváírás korábban közel adómentessé tette, a kiterjesztett családi kedvezményt viszont nem tudják igénybe venni.

- Egymillió, valamint négy és félmillió forint (ez volt nagyjából az eltörölt adójóváírás felső összeghatára) bruttó jövedelem között a pontfelhő felső határán az előző csoporttal azonos tulajdonságú, de magasabb jövedelmű egyének találhatók. Az adójóváírás a jövedelem függvényében őket egyre kevésbé volt képes mentesíteni az adótehertől, ezért számukra az új szabályok kisebb átlagos kulcsnövekedést jelentenek.
- Azok az egyének, akiknek az effektív adóterhe nem változik, legnagyobb számban csak nyugdíjjövedelmet szereznek, jóval kevesebben pedig csak gessel rendelkeznek.
- A változatlan adószint és az adójóváírás kivezetése miatti jelentős adóemelkedés között elhelyezkedő adózók vállalkozói jellegű jövedelmet is szereznek, ezért az adójóváírást csak korlátozottabb mértékben tudták igénybe venni.

Az új szja- és járulékszabályoknak a háztartások nettó jövedelemére gyakorolt azonnali hatását más tanulmányokhoz hasonlóan itt is megvizsgáltuk. A szóban forgó szabályok összesen négy év alatt léptek életbe, ezért csak egy hipotetikus, rövid távú jóléti értékelést lehet adni. A háztartások nettó jövedelme ennek elfogadható mutatója, hiszen egyrészt a háztartások tagjai többnyire megosztják egymással jövedelmüket, másrészt a szabályváltozások változatlan munkaóra és bruttó jövedelem melletti hatását vizsgáljuk. A háztartásokat öt egyenlő számú csoportra osztottuk az ekvivalens bruttó éves 2010-es jövedelmük szerint.⁸

Az eredmény szerint az intézkedések hatására a nettó éves jövedelem összességében emelkedett, de egyenlőtlenül változott a különböző jövedelmi csoportokba tartozó háztartások helyzete. A háztartások között teljesen egyenletes adókiengedés háztartásonként mintegy évi 90 ezer forint többletjövedelmet jelentett volna. A szimuláció szerint azonban mintegy 3,65 millió ember él olyan háztartásban, amelynek nettó jövedelme emelkedett volna önmagában az szja- és járulékszabályok változása következtében, 2,2 millióé nem változott, míg 4,05 millióé csökkent volna.⁹ Az adóemelkedést tapasztaló átlagos háztartásnak ugyanakkor abszolút és relatív értelemben is kisebb mértékben csökkenne a jövedelme, mint amennyivel az adócsökkenést érzékelő átlagos háztartásé nőne.

A jövedelmi kvintilisek szerinti vizsgálat azt is mutatja, hogy az adóemeléssel szembesülő háztartások háromnegyede az alsó három jövedelmi ötödből kerül ki. Az adócsökkenésben részesülő háztartások legnagyobb számban a legalacsonyabb és legmagasabb jövedelmű ötödekben találhatók meg: a magasabb jövedelmi ötödekben magasabb a relatív jövedelemnövekmény. Az adóteher növekedésének nagy része az adójóváírás eltörléséből keletkezik. Ez elsősorban és a jövedelem nagyobb arányában az alacsonyabb keresetűeket érinti, de nem kizárólagosan, hiszen a legmagasabb ekvivalens jövedelmű ötödbe is kerültek érintett háztartások.

8 Az ekvivalens jövedelem a háztartás egy fogyasztási egységre jutó jövedelme. A fogyasztási egységek kiszámításához az eredeti elemzés ekvivalenciaskáláját alkalmaztuk, amelyben az első felnőtt súlya 1; a második felnőtté 0,9; az első két eltartott gyermeké 0,8; minden további eltartott gyermeké 0,8. A jövedelemcsoportokban a háztartások száma azonos, nem pedig a háztartásokba tartozó egyéneké.

9 Azon a háztartások többségének, amelyeknek jövedelmét a szabályváltozások nem változtatták meg, nagyrészt csak nyugdíjas tagjai vannak.

Az alsó ötödbe tartozó többgyermekes háztartásokat a családi adó- és járulékkedvezmény hatékonyan kompenzálja az adójóváírás eltörléséért.

Ha az eredményeket a Benczúr et al.-tanulmány [2011] 1. táblázatához hasonlítjuk¹⁰, akkor a szerzők által még figyelembe nem vehető szabályváltozások hatása pontosabban is értékelhető. A családi járulékkedvezmény figyelembevétele több mint 400 ezer ember háztartását teszi az szja- és járulékváltozások kedvezményezettjévé. Döntő többségük háztartása a legalacsonyabb jövedelmi ötödbe esik. A nyugdíjplafon eltörlésének érintettjei többnyire a legmagasabb jövedelmi ötöd háztartásaiban élnek, ahol a szabályváltozás átlagosan mintegy 130 ezer forinttal csökkenti az éves nettó háztartási jövedelmet. Ez csak kismértékben moderálja a nettó jövedelemnövekmények koncentráltóságát a legfelső jövedelmi ötödben.

Hangsúlyozni kell, hogy ezek *csak az szja- és járulékváltozások* hatásait mutatják és csak statikus szemléletben. A következő alfejezetben megvizsgáljuk, hogy a 2012-es minimálbéremelés és a 2012–2013-as bérkompenzáció kik számára és mennyire képes emelni a modellben a nettó jövedelmeket, és ezáltal mennyire voltak sikeresek a magasabb adóteherrel szembesülő háztartások kompenzációjában.

6. A BRUTTÓ BÉREKET NÖVELŐ INTÉZKEDÉSEK HATÁSA

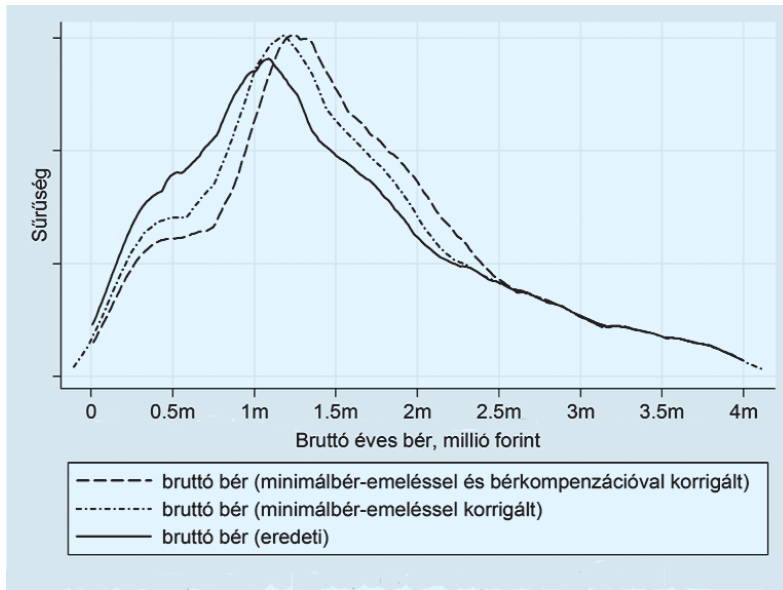
A személyi jövedelemadó-rendszer átalakításának kereteibe illeszkedett a minimálbér 2012-es nagyarányú emelése és az elvárt béremelés, valamint az ahhoz tartozó bérkompenzáció, amelyekkel a kormányzat az adóintézkedések egyes jövedelemcsoportokra gyakorolt kedvezőtlen rövid távú hatásait kívánta ellensúlyozni (*lásd 1. ábra*). A bruttó béreloszlás ennek nyomán bekövetkező megváltozására a főállású munkavállalók esetében a *3. ábra* szerinti feltételezéssel éltünk. Értelemszerűen mindkét intézkedés főként az alacsonyabb jövedelemmel rendelkező, de összességében nagyobb népességet lefedő háztartásokat érintette.

A bruttó béreket növelő kormányzati intézkedéseket és az adóintézkedéseket együtt vizsgálva a lakosság 60 százaléka élt olyan háztartásban, amelynek emelkedett a nettó jövedelme, 22 százaléka nem változott, 17 százaléka pedig kisebb mértékben csökkent. A jövedelemcsökkenést tapasztaló háztartásokban élők száma így kevesebb, mint felére csökkent azzal szemben, mintha csak az adó- és járulékváltozások hatásait vizsgálnánk. Emellett az intézkedések nagymértékben kiegyenlítették a jövedelemváltozások eloszlását a különböző jövedelemkategóriák között. Valamennyi jövedelmi kvintilisben számottevően meghaladja a növekvő nettó jövedelmű háztartásokban élők száma a csökkenést tapasztalókat (*2. táblázat*).

A két intézkedés mintegy 2,3 millió ember háztartását kompenzálja teljes mértékben az új szja- és járulékszabályok okozta azonnali nettó jövedelemveszteségért. A jövedelemcsökkenést elszenvedő háztartások által megtapasztalt jövedelemkiesés abszolút és relatív értelemben is jelentősen csökken, az eredetinek kevesebb mint felére. A sikeres kompenzáció nagyjából egyharmadát önmagában a minimál-

10 Az összehasonlítást némileg nehezíti, hogy a 2010-es egyensúlyi helyzet a két elemzésben minimálisan eltérő kalibráció és indexálás után valamelyest különbözhet. Emiatt az egyes jövedelemkategóriákba került egyének sem pontosan ugyanazok.

bér-emelés is biztosítani tudja, a többihez a bérkompenzációra is szükség van. A háztartások adóintézkedések nyomán fellépő átlagos abszolút és relatív veszteségeinek mérséklésében a döntő szerepet ugyanakkor a minimálbér-emelés tölti be.

Forrás: saját számítás

3. ábra: A főállásból származó éves bruttó bérjévedelmek eloszlása

Egyre alacsonyabb jövedelmi ötödöt vizsgálva a sikeresen kompenzált családok száma egyre nő. Az adóintézkedések után előállt helyzethez viszonyítva az alsó ötödben közel 800 ezerrel emelkedik a nettó jövedelemnövekedést tapasztaló háztartásokban élő személyek száma, aminek háromötödét a minimálbér-emelés eredményezi. Ha az elvárt béremelés minden érintett alkalmazott esetében biztosan megtörténne, akkor az alsó jövedelmi ötödben gyakorlatilag egyetlen háztartásnak sem csökkenne a nettó jövedelme – a modell azonban ennél kisebb jövedelemnövekedést tételez fel (az empirikus tapasztalatokkal összhangban). Magasabb jövedelmi ötödekben a bérkompenzáció hatása erősödik, mert feltételezésünk szerint magasabb jövedelműeket is elér a minimálbér-emeléshez viszonyítva. A második jövedelmi ötödben is még mintegy 700 ezer fővel nő azok száma, akiknek emelkedik a jövedelme, ami önmagában a minimálbér-emelésnek már csak egyharmad arányban köszönhető.

Végeredményben minden jövedelmi ötödben azok a háztartások kerülnek többségbe, akiknek emelkedik a nettó jövedelme. A jövedelemcsökkenést elszenvedők és veszteségeik jövedelem szerinti eloszlása az eredetihez képest jóval egyenletesebbé válik. A legalsó ötödbe tartozó háztartásokat a két intézkedés annyira kedvezményezi, hogy a legalacsonyabb jövedelmi ötödben található relatív jövedelemnövekménye felzárkózik a legmagasabb ötödbe tartozó háztartásokéhoz. A jelentős nettó jövedelembővülés az alsó ötödnél első sorban abból származik, hogy a

bruttó bér emelkedik, és kevésbé abból, hogy ezzel könnyebben érvényesíthető a családi kedvezmény is.

2. táblázat: A háztartások nettó jövedelmének statikus, rövid távú változása a modellezett minimálbér-emelés és elvárt béremelés után

		Csökken	Nem változik	Emelkedik	Összesen
1. ötöd	Érintettek száma (ezer fő)	259	515	1 854	2 628
	Éves jövedelem változása (ezer Ft)	-48		203	138
	Éves jövedelem változása (százalék)	-3,1		9,6	6,5
2. ötöd	Érintettek száma (ezer fő)	398	436	1 308	2 142
	Éves jövedelem változása (ezer Ft)	-54		197	111
	Éves jövedelem változása (százalék)	-2,4		6,2	3,4
3. ötöd	Érintettek száma (ezer fő)	360	541	884	1 785
	Éves jövedelem változása (ezer Ft)	-58		194	84
	Éves jövedelem változása (százalék)	-2,1		5,1	2,1
4. ötöd	Érintettek száma (ezer fő)	449	454	825	1 728
	Éves jövedelem változása (ezer Ft)	-69		293	122
	Éves jövedelem változása (százalék)	-2,1		6,2	2,4
5. ötöd	Érintettek száma (ezer fő)	262	249	1 096	1 607
	Éves jövedelem változása (ezer Ft)	-77		776	517
	Éves jövedelem változása (százalék)	-2,1		10,3	6,7
Összesen	Érintettek száma (ezer fő)	1 729	2 195	5 967	9 891
	Éves jövedelem változása (ezer Ft)	-61		318	181
	Éves jövedelem változása (százalék)	-2,3		7,9	4,4

Megjegyzés: A figyelembe vett intézkedések: 2012-es minimálbér-emelés, 2012-es bérmunkaadókat terhelő szuperbruttó adóalap megszüntetése, egykulcsos, 16 százalékos szja, adójóváírás megszüntetése, kibővített családi adó- és járulékkezdemeny, a munkavállalói járulékok kulcsának 1,5 százalékos emelése, a munkavállalói nyugdíjjárulék befizetési plafonjának eltörlése.

Forrás: saját számítás

AZ INTÉZKEDÉSEK HOSSZÚ TÁVÚ MAKROGAZDASÁGI ÉS KÖLTSÉGVETÉSI HATÁSAI

A mikroszimuláció makromodellbe ágyazva alkalmas arra is, hogy megbecsülje az intézkedések *munkaerő-piaci, makrogazdasági és költségvetési hatásait* a gazdasági szereplők reakcióit figyelembe vevő, az intézkedések után kialakuló új egyensúlyi helyzetben. A hatások vizsgálatát lépésenként végezzük el, előbb a személyi jövedelemadót érintő intézkedésekre nézve, majd a járulékok esetében, végül pedig a lakossági transfereket érintő átalakulásokat is figyelembe véve. A fejezet végén bemutatjuk az összes intézkedés teljes hatását, és alternatív pályákon illusztráljuk, hogy például az egyensúlyi reálkamatnak az intézkedések nyomán esetlegesen fellépő változásai miként befolyásolhatják az eredményeket.

A kialakuló új egyensúlyban a korábban tárgyalt intézkedések közül a minimálbér emelésének és az elvárt béremelésnek nincsen hatása, mert a bérszint a modell egyensúlyi természetéből fakadóan endogén módon alakul ki. A bruttó béreket érintő lépések tehát legfeljebb felgyorsítják (vagy épp lassítják) az új egyensúlyhoz vezető átmenetet, de a végeredményt nem befolyásolják. Ezért ezeket az intézkedéseket a hosszú távú hatások vizsgálatánál nem is építettük be a modellbe.

7. A SZEMÉLYI JÖVEDELEMADÓT ÉRINTŐ FŐBB VÁLTOZÁSOK

Az szja és a munkavállalói járulékok új szabályainak nagy részét már Benczúr Péter és szerzőtársai [2011], valamint Benczúr Péter, Kátay Gábor és Kiss Áron [2012] is vizsgálták. Az ott figyelembe vett intézkedések körét mi a családi járulékkedvezményrel és a munkavállalói nyugdíjjárulékra vonatkozó befizetési plafon eltörlésével bővítettük.

Összességében a személyi jövedelemadót érintő változások hosszú távon számottevően kedvezőbb költségvetési hatással bírnak, mint statikusan vizsgálva: a bevételcsökkentő hatás a negyedére csökken. Ez alapvetően a szabályváltozások következtében növekvő effektív munkakínálat által kiváltott hosszú távú gazdaságélénkítő hatásból ered, miközben a rendelkezésre álló háztartási jövedelem is emelkedik (3. táblázat).

3. táblázat: A személyi jövedelemadó főbb szabályaimeinek parciális hatásai

	Szuperbruttó alap eltörlése		16 százalékos egységes kulcs bevezetése		Adójóváírás megszüntetése		Családi adóalap- és járulékkedvezmény		Összesen	
	stati- kus	dina- mikus	stati- kus	dina- mikus	stati- kus	dina- mikus	stati- kus	dina- mikus	stati- kus	dina- mikus
Makrogazdasági hatások	százalék	százalék	százalék	százalék	százalék	százalék	százalék	százalék	százalék	százalék
Effektív munkakínálat		3,2		2,7		-0,3		0,2		4,1
Foglalkoztatás		1,5		0,5		-2,2		0,2		-0,3
Tőkeállomány		2,6		2,3		-0,3		0,2		3,4
GDP		3,0		2,6		-0,3		0,2		3,8
Átlagos bruttó bér		-0,3		-0,2		0,0		0,0		-0,4
Rendelkezésre álló jövedelem		7,1		4,9		-5,6		2,9		7,4
Költségvetési hatások	mrd Ft	mrd Ft	mrd Ft	mrd Ft	mrd Ft	mrd Ft	mrd Ft	mrd Ft	mrd Ft	mrd Ft
Személyi jövedelemadó	-516	-467	-318	-273	539	536	-180	-180	-391	-341
Munkavállalói járulékok	0	39	0	30	0	-3	-84	-83	-56	-8
Munkaadói járulékok	0	69	0	61	0	-7	0	4	0	91
Fogyasztási adók	99	130	61	90	-102	-103	51	53	87	135
Tőkét terhelő adók	0	12	0	11	0	-1	0	1	0	16
Forgalmi jellegű adók	0	13	0	11	0	-1	0	1	0	17
Transzferek	0	17	0	5	-1	-20	0	2	0	-2
Összesen	-417	-186	-256	-64	437	401	-213	-202	-360	-93

Megjegyzés: A költségvetési hatások értékei éves szintű egyenlegváltozást jelölnek és 2010-es árszinten értendők. A pozitív számok egyenlegjavulást, a negatív számok egyenlegromlást jelentenek.

Forrás: saját számítás

A személyi jövedelemadót érintő változásokat parciálisan vizsgálva képet kaphatunk arról, hogy a teljes szja-változás nagyjából milyen hatások eredőjeként áll elő¹¹.

¹¹ A parciális hatások egyidejű jelentkezése erősítheti és gyengítheti is egymást. Az első történik például akkor, amikor az adójóváírás eltörlése magasabb adófizetési kötelezettséget keletkeztet, és ezért nagyobb mértékben lehet családi adókedvezményt érvényesíteni. Gyengítés történik például akkor, amikor csökkentett adóalap mellett az adókulcs csökkentése kisebb adómegetakarításhoz vezet.

A szuperbruttó alap eltörlése, az egységes kulcs bevezetése és a kibővített családi kedvezmények egyaránt a foglalkoztatás és az effektív munkakínálat növekedésével járnak. Ennek hosszú távú gazdaságélénkítő hatása csökkenti az szjából és járulékokból származó költségvetési bevételekiesést. Ugyanezt segíti az szja-kiengedés hatására megnövekvő fogyasztás utáni magasabb áfabevétel is.

A foglalkoztatás a szuperbruttó adóalap csökkentésére reagál a legintenzívebben, az effektív munkakínálat pedig az egységes adókulcs bevezetésére a legérzékenyebb. Ez ugyanis az a változtatás, amelyik leginkább képes a magas produktivitású munkavállalóknak a többi munkavállalóhoz képest amúgy is rugalmasabban reagáló munkaintenzitását növelni.

Az adójóváírás megszüntetése azonban önmagában visszafogja a gazdasági aktivitást, és az adóalap csökkentésénél is érzékenyebben hat a foglalkoztatásra. Az adójóváírást teljes mértékben igénybe venni képes, alacsony keresetű munkavállalók átlagos adóterhe jelentős mértékben nő, amire a munkapiacra lépésük valószínűségét tekintve relatíve érzékenyek. Az adójóváírást lecsengő szakaszában igénybe vevő munkavállalók többletjövedelmének adóterhe ugyanakkor csökken, ami az elveszett adójóváírással együtt arra ösztönzi őket, hogy több munkát vállaljanak. Az ellentétes hatások eredőjeként az adójóváírás megszüntetése nyomán az effektív munkakínálat kissé csökken, a kibocsátás sem változik jelentősen.

8. TOVÁBBI ADÓINTÉZKEDÉSEK ÉS EGYES LAKOSSÁGI TRANSZFEREK VÁLTOZÁSÁNAK HATÁSAI

A 4. táblázat figyelembe veszi további, részben az szja szabályváltozásai miatt meghozott intézkedések statikus és dinamikus hatásait is. Valamennyi oszlop tartalmazza minden korábbi intézkedés hatását, kiegészítve az adott intézkedés addicionális hatásával. Az első oszlopban a másfél százalékos egyéni járulékemelést és a nyugdíjplafon eltörlését érvényesítettük (addicionálisan a személyi jövedelemadó előző alfejezetben bemutatott változásaival együtt). A második oszlop mutatja az ezen felül a modellbe bevezetett munkahelyvédelmi akcióterv célzott járulékkedvezményeinek következtében kialakuló helyzetet. Vagyis ez az oszlop összegzi a munkaerőpiacot közvetlenül érintő adóváltozások következményeit. Ezután érvényesítettünk minden egyéb, az előzőekben figyelembe nem vett adóintézkedést, ennek eredményeit tartalmazza a harmadik oszlop. Ez utóbbi intézkedések nem közvetlenül a munkaerőpiacra hatnak, ezért a makromodell leegyszerűsítései miatt a rájuk vonatkozó eredmények kevésbé megbízhatóak a korábbiakhoz képest. Végül az utolsó oszlopban az álláskeresési ellátás szigorítását és a gyes kiterjesztését jelentő intézkedéseket vettük figyelembe minden korábbi intézkedéssel együtt, tehát ez a kormányzati intézkedések összességének teljes hatása.

- (a) A járulékemelésekből származó azonnali többletbevétel megközelíti a 150 milliárd forintot, ami hosszú távon költségvetési szempontból arra elég, hogy az szja- és járulékváltozások együtt egyenlegsemleges beavatkozássá váljanak. A lépés hatására az szja-intézkedésekhez képest (azaz a 3. táblázat utolsó oszlophoz képest) az effektív munkakínálat közel 1 százalékkal csökken, a foglalkoztatás viszont csak 0,4 százalékkal. Ennek oka, hogy a másfél százalékpontos járulékkulcs-emelés ugyan mindenkire hat, a nyugdíjplafon eltörlése viszont csak a

legmagasabb jövedelműekre, akik magas produktívitásúak és munkakínálatuk az intenzív határon relatíve rugalmasan reagál.

4. táblázat: A 2010 és 2014 között bevezetett, összetett adócsomagok hatása

	Szia-változásokon felül járulékelmések is ^{a)}		Minden előző intézkedés és a MAT célzott járulékkedvezménye ^{b)}		Minden előző intézkedés és minden egyéb adóintézkedés ^{c)}		Minden előző intézkedés és álláskeresési támogatás, GYES ^{d)}	
	statisztikus	dinamikus	statisztikus	dinamikus	statisztikus	dinamikus	statisztikus	dinamikus
Makrogazdasági hatások	százalék	százalék	százalék	százalék	százalék	százalék	százalék	százalék
Effektív munkakínálat		3,2		3,8		2,7		4,0
Foglalkoztatás		-0,7		0,3		-0,4		2,0
Tőkeállomány		2,7		3,2		-3,7		-2,6
GDP		3,0		3,6		0,4		1,7
Átlagos bruttó bér		-0,3		1,1		-1,4		-1,5
Rendelkezésre álló jövedelem		5,0		6,3		-0,2		-0,3
Költségvetési hatások	mrd Ft	mrd Ft	mrd Ft	mrd Ft	mrd Ft	mrd Ft	mrd Ft	mrd Ft
Személyi jövedelemadó	-391	-352	-391	-325	-391	-375	-405	-375
Munkavállalói járulékok	112	160	111	192	112	132	88	126
Munkaadói járulékok	0	71	-167	-53	-167	-140	-167	-114
Fogyasztási adók	54	91	55	115	357	375	339	375
Tőkét terhelő adók	0	13	0	15	111	104	111	109
Forgalmi jellegű adók	0	13	0	16	141	143	141	151
Transzferek	0	-6	0	3	0	-5	118	131
Összesen	-225	-10	-392	-38	163	235	225	399

Megjegyzés: A költségvetési hatások értékei éves szintű egyenlegváltozást jelölnek és 2010-es árszinten értendők. A pozitív számok egyenlegjavulást, a negatív számok egyenlegromlást jelentenek.

- a) A munkavállalói járulékok kulcsának 1,5 százalékos emelése, a munkavállalói nyugdíjárulék befizetési plafonjának eltörlése.
- b) A nem foglalkoztatott szakképzetlenek számát csak becsülni tudjuk. A pályakezdők azonosításáról lemondunk, a tartós munkanélküliek és a kisgyermekes kedvezményezettek számát a modell vélhetően alulbecsüli. A részleteket lásd a függelékben (F.2.1.)
- c) Lásd a függelékben. Tőkét terhelő adók: F.2.3., fogyasztást terhelő adók: F.2.4., forgalmi jellegű adók: F.2.5..
- d) Álláskeresési járadék második szakaszának megszüntetése, a jogviszonyszerzés szigorítása, álláskeresési járadék maximális összegének csökkentése, álláskeresési segély megszüntetése, gyēs jogosultság kiterjesztése a gyermek harmadik életévéig.

Forrás: saját számítás

- (b) A munkahelyvédelmi akcióterv célzott járulékkedvezményei viszont éppen ellenkezőleg, a foglalkoztatásra hatnak jobban és az effektív munkakínálatra kevésbé. Ez a program célzottságának köszönhető, vagyis annak, hogy alacsonyabb produktívitású és alacsonyabb foglalkoztatottságú társadalmi csoportok alkalmazása a munkáltatói kedvezmény feltétele. A 167 milliárd forint azonnali munkaadói járulékkiegészítés hosszú távon 1 százalékkal növeli a foglalkoztatást

és 0,6 százalékkal az effektív munkakínálatot. A munkáltatónak adott kedvezmények nagy része a hosszú távú piaci alkalmazkodás hatására a munkavállalókhöz kerül. Ezt tükrözi az átlagos bruttó bér jelentős, közel másfél százalékos emelkedése. A modellben hosszú távon nagyjából az eredeti tőke-munka arány áll helyre, ezért a tőkeállomány és a kibocsátás is nagyjából az effektív munkakínálat növekedési arányával, mintegy fél százalékkal bővül. A megnövekvő költségvetési bevételek hatására a célzott járulékkedvezmények hosszú távú fiskális költsége az eredeti járulékkiegészítés hatodára, 28 milliárd forintba csökken (azaz az első oszlophoz képest az egyenlegromlás dinamikusan sokkal kisebb, mint statikusan).

Eredményeink arra is utalnak, hogy a munkahelyvédelmi akcióterv hatékonyabban növeli a foglalkoztatást, mint az adójóváírás korábbi rendszere. Egységnyi költségvetési bevételecsökkenésért a MAT révén nagyobb foglalkoztatási hatás érhető el, mint az adójóváírásán keresztül.

Minden eddigi hatást együtt vizsgálva a munkaerőpiacot érő közvetlen adóintézkedések rövid távon a költségvetésnek közel 400 milliárd forintjába kerülnek. Ezek minden makrogazdasági mutatót javítanak hosszú távon, ráadásul a növekvő költségvetési bevételek miatt a hiányhatás is mindössze 38 milliárd forintba zsugorodik. A gazdasági aktivitás kibontakozását valószínűleg felülbecsülő modellünkben a foglalkoztatás csak minimálisan bővül, a közel 3,5 százalékkal növekvő tőkeállomány és kibocsátás nagyrészt a magasabb jövedelműek nagyobb munkaintenzitásának következménye.

- (c) 2010 és 2014 között nemcsak a foglalkoztatáshoz kapcsolódó közterhek alakultak át, hanem számos más adószabály is megváltozott. Modellünkben ezek teljes körű értékelésére törekedtünk, intézkedések az elemzésből elsősorban technikai okok miatt maradtak ki. A vizsgált és kihagyott intézkedések pontos listáját a függelék tartalmazza (F.2.–F.3.). A modellben a fogyasztási adóként kezelt tételek összesen 300 milliárd forintot meghaladó mértékű statikus költségvetési többletbevételt eredményeznek. Ennek fele az áfa felső kulcsának 25-ről 27 százalékra történő emeléséből származik, mintegy 60 milliárd a bevezetett pénzügyi tranzakciók illeték (pti) háztartásokra eső részéből, a többi pedig új adókból.¹²

Minden elemzett adóintézkedést egybevetve a GDP 0,6 százalékának megfelelő adóemelés és a GDP 2,1 százalékát elérő adóátrendeződés rajzolódik ki statikus szemléletben. A munkát terhelő adók együtt mintegy 450 milliárd forinttal csökkennek, amihez a tőkét terhelő, forgalmi és fogyasztási adók összességének mintegy 610 milliárdos emelése párosul. A gazdaság hosszú távon nagyjából fél százalékkal bővül, ami mögött a produktívabb és ezáltal magasabb jövedelmű munkavállalók ledolgozott óraszámában bekövetkező jelentős emelkedés és a tőkeállomány nagymértékű csökkenése áll. Az intézkedések hosszú távon a

¹² Ez a GDP 1,1 százalékának megfelelő extra adóteher a bemutatott gazdaságélénkítő hatásokat valószínűleg mérsékli, amit ugyanakkor a modell felépítése miatt nem tudunk pontosan kimutatni. A háztartások rendelkezésére álló jövedelem jelentősen csökken, de a csökkenő hazai kereslet a modellben nincs hatással a termelésre, ahogy korábban a növekedése sem volt hatással rá.

GDP 0,9 százalékának megfelelő, 235 milliárd forint költségvetési bevételt hoznak.¹³

- (d) Az álláskeresői ellátás szigorítását és a gyes kiterjesztését jelentő intézkedések ugyanazok, amik a Benedek-Kátay-Kiss-tanulmány [2012] 4.3. táblázatában szerepelnek. Ennek megfelelően az eredmények is gyakorlatilag megegyeznek. A rövidebb ideig járó, alacsonyabb álláskeresői támogatás azonnali hatásaként mintegy 210 ezer ember veszíti el az ellátását, amivel a költségvetés mintegy 120 milliárd forintot spórol a transfereken. Hosszú távon a foglalkoztatás jelentősen, 2,5 százalékkal bővül (kb. 100 ezer ember). Az intézkedés azokat az embereket érinti érzékenyen, akiknek a munkával megszerezhető többletjövedelmük alacsonyabb az álláskeresői támogatásokhoz képest. Az intézkedés munkakínálati hatása ezért ugyan szintén jelentős, de a létszámhatásnál gyengébb. Az ösztönzött elhelyezkedések tovább csökkentik a költségvetés transzferkiadásait, ami a másfél százalékkal bővülő gazdaság magasabb adóbefizetéseivel együtt a rövid távú költségvetési többletbevételt hosszú távon több mint megduplázza.¹⁴ Az álláskeresői ellátás szigorítása a modellben a mihamarabbi munkába állásra ösztönöz, de nincs tekintettel arra, hogy a gyorsabb elhelyezkedés általában rontja a megfelelő munkahely megtalálását. Ez utóbbi csökkentheti a munkaerő produktivitását és nagyobb fluktuációhoz vezethet a foglalkoztatásban. A gyes jogosultsági időtartamának bővítése minimálisan csökkenti a munkakínálatot és néhány milliárd forinttal rontja a költségvetési egyenleget.

9. AZ ÖSSZES SZABÁLYVÁLTOZÁS HATÁSA

A teljes gazdaságpolitikai csomag rövid távon a GDP 0,8 százalékának megfelelő azonnali költségvetési többletbevételt eredményez, de ez hosszú távon a GDP 1,5 százalékára emelkedhet. Az egyéb makrogazdasági hatásokat hosszú távon, az új egyensúlyban vizsgálva az látható, hogy az intézkedések összessége élénkíti a gazdaságot (4. táblázat utolsó oszlopa és a 5. táblázat középső oszlopa). A GDP mintegy másfél százalékkal nő az intézkedések nélküli egyensúlyi állapothoz képest, ami bővülő munkaerő-felhasználás és csökkenő tőkeállomány következményeként áll elő. A foglalkoztatás körülbelül 2 százalékkal bővülhet, míg az effektív munkakínálat jelentősen, 4 százalékkal emelkedhet. A munkakínálati reakció mögött egyrészt a magasabb jövedelmű munkavállalók munkaintenzitásának növekedése áll, másrészt az alacsonyabb jövedelműek foglalkoztatását befolyásoló ellentétes hatások: az adójóváírás eltörlése csökkentené a foglalkoztatottságukat, de a transferszigorítások és a munkahelyvédelmi akcióterv célzott járulékkedvezményei hatékonyan

13 Az eredmények egy olyan modellből származnak, ahol a munkaerő- és tőkepiaci alkalmazkodás valószínűleg rugalmasabb a valóságosnál, ugyanakkor a fogyasztási adók torzító hatása biztosan alulbecsült. A vizsgált intézkedések hosszú távú hatásait ezek az egyszerűsítések egymással ellentétes irányban torzítják, ezért nem valószínű, hogy az eredményeink jelentősen és szisztematikusan felül- vagy alulbecsülnék a valódi hosszú távú hatásokat.

14 A modell számol azzal a hosszú távú hatással, hogy az álláskeresői támogatását elvesztő, de munkát nem találó egyén jogosulttá válhat egyéb támogatásokra. Ennek költségvetési hatása minimális.

ellensúlyozzák ezt. A rendelkezésre álló jövedelem gyakorlatilag nem változik, de a jövedelmi egyenlőtlenségek nőhetnek. A tőkét terhelő adók és kisebb részben a forgalmi jellegű adók emelése jelentősen csökkenti a tőkeállományt, aminek hatását csekélyebbre tompítják a munkaerő-piaci adó- és transzferintézkedések.

10. ÉRZÉKENYSÉGVIZSGÁLAT

A GDP 1,5 százalékat jelentő hosszú távú költségvetési egyenlegjavulás a modell felépítéséből adódóan semmilyen reakciót nem szül. Elképzelhető ugyanakkor, hogy az állam fizetőképességének megítélését ez a változás már szignifikánsan javítja. Az alappályától jelentős mértékben is eltérhetnek a hatások, ha azok endogén módon a kockázati felár (és abból következően az egyensúlyi reálkamat) változását vonják maguk után.

5. táblázat: A 2010 és 2014 között bevezetett szabályok összesített hatása és azok érzékenysége a kockázati felár által meghatározott reálkamat hipotetikus megváltozására

		-0,5	-0,25	0,00	0,25	0,5
	statikus	dinamikus	dinamikus	dinamikus	dinamikus	dinamikus
Makrogazdasági hatások	százalék	százalék	százalék	százalék	százalék	százalék
Effektív munkakínálat		4,7	4,5	4,0	3,5	3,1
Foglalkoztatás		2,8	2,4	2,0	1,6	1,2
Tőkeállomány		7,0	2,3	-2,6	-7,4	-12,1
GDP		5,5	3,7	1,7	-0,3	-2,2
Átlagos bruttó bér		2,4	0,4	-1,5	-3,4	-5,2
Rendelkezésre álló jövedelem		2,7	1,3	-0,3	-1,8	-3,4
Költségvetési hatások	mrd Ft	mrd Ft	mrd Ft	mrd Ft	mrd Ft	mrd Ft
Személyi jövedelemadó	-405	-313	-343	-375	-407	-438
Munkavállalói járulékok	88	201	165	126	87	50
Munkaadói járulékok	-167	-6	-58	-114	-170	-224
Fogyasztási adók	339	439	407	372	338	304
Tőkét terhelő adók	111	139	125	109	94	78
Forgalmi jellegű adók	141	173	162	151	139	128
Transzferek	118	136	134	131	129	127
Összesen	225	768	592	399	209	25

Megjegyzés: A költségvetési hatások értékei éves szintű egyenlegváltozást jelölnek és 2010-es árszinten értendők. A pozitív számok egyenlegjavulást, a negatív számok egyenlegromlást jelentenek.

Forrás: saját számítás

Feltételezhetjük, hogy a költségvetési egyensúly javulása a kockázati felár és a reálkamat csökkenését eredményezi, amelyeknek már 25 bázispontos mérséklődése is jelentősen javítja a bemutatott eredményeket. Az elvárt hozamot ért egyenyed százalékpontos változás nagyjából 5 százalékos változást idézne elő a tőkeállo-

mányban, ami igen jelentős mértékű reakció. A modell nagyon rugalmas nemzetközi tőkekínálatot feltételez, ami a növekvő munkakínálat gazdaságélénkítő hatását nagymértékben erősíti. Ez ugyanakkor azzal jár, hogy a tőkeállomány nagysága a magyarországi tőkebefektetésektől elvárt hozamra igen érzékeny. A tőke és munka helyettesíthetősége miatt a munkaerő-piac jóval kevésbé kitett az elvárt hozam változásának. Egynegyed százalékpontos hozamsokk mindössze nagyjából fél százalékpontos változást idéz elő a foglalkoztatásban és az effektív munkakínálatban. Ebben az esetben az egyensúlyi GDP-szint mintegy 2 százalékponttal emelkedne.

A 5. táblázat az elvárt hozam megváltozásának hatását mutatja arra a hosszú távú egyensúlyi helyzetre nézve, ami az összes eddig figyelembe vett intézkedés hatására alakul ki.

IRODALOM

- Bakos P.–Benczúr P.–Benedek D. (2008): „The Elasticity of Taxable Income: Estimates and Flat Tax Predictions Using the Hungarian Tax Changes in 2005”. *MNB Working Papers* 2008(7)
- Benczúr P.–Kátay G.–Kiss Á.–Reizer B.–Szoboszlai M. (2011): „Az adó- és transzferrendszer változásainak elemzése viselkedési mikroszimulációs modell segítségével”. *MNB-szemle* 2011(október): 15–27.
- Benczúr P.–Kátay G.–Kiss Á. (2012a): „Assessing Changes of the Hungarian Tax and Transfer System: A General Equilibrium Microsimulation Approach”. *MNB Working Papers* 2012(7)
- Benczúr P.–Kátay G.–Kiss Á.–Rácz O. (2012b): Income Taxation, Transfers and Labour Supply at the Extensive Margin. *Mimeo, MNB*
- Benczúr P.–Kiss Á.–Mosberger P. (2012): „Az adóköteles jövedelem rugalmassága”. In: Fazekas K.–Benczúr P.–Telegdy Á. (szerk.): *Munkaerőpiaci Tükör* 2012. Budapest: MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet
- Benedek D.–Kátay G.–Kiss Á. (2012): „Az adóváltozások hatásainak elemzése mikroszimulációs modellek segítségével”. In: Fazekas K.–Benczúr P.–Telegdy Á. (szerk.): *Munkaerőpiaci Tükör* 2012. Budapest: MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet
- Benedek D.–Lelkes O. (2011): „The Distributional Implications of Income Under-Reporting in Hungary”. *Fiscal Studies* 32(4): 539–560.
- Elek P.–Szabó P. A. (2009): *A fiktív minimálbéresek vizsgálata a bértarifa-felvétel segítségével*. (Kézirat) www.mktudegy.hu/files/ElekPeter.pdf Lekérdezve: 2014. augusztus 12.
- Elek P.–Köllő J.–Reizer B.–Szabó P. A. (2012): „Detecting Wage Under-Reporting Using a Double Hurdle Model”. *Research in Labor Economics* 34: 135–166.
- Kátay G.–Scharle Á. (2012): „A munkakínálat extenzív határa”. In: Fazekas K.–Benczúr P.–Telegdy Á. (szerk.): *Munkaerőpiaci Tükör* 2012. Budapest: MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet
- Kátay G.–Wolf Z. (2004): „Investment Behavior, User Cost and Monetary Policy Transmission: The Case of Hungary”. *MNB Working Papers* 2004(12)
- Kiss Á.–Mosberger P. (2011): „The Elasticity of Taxable Income of High Income Earners: Evidence from Hungary”. *MNB Working Papers* 2011(11)
- Semjén A.–Tóth I. J.–Medgyesi M.–Czibik Á. (2009): „Adócsalás és korrupció – lakossági érintettség és elfogadottság” In: Semjén A.–Tóth I. J. (szerk.): *Rejtett gazdaság: Be nem jelentett foglalkoztatás és jövedelemeltitkolás – kormányzati lépések és a gazdasági szereplők válaszai*. Budapest: MTA Közgazdaság-tudományi Intézet 228–258.
- Svraka A.–Szabó I.–Hudecz V. (2013): „Foglalkoztatásösztönző adókedvezmények a magyar munkaerőpiacon”. *Pénzügyi Szemle* 58(4): 401–417.
- Tóth G. Cs.–Virovác P. (2013): „Nyertesek és vesztesek: A magyar egykulcsos adóreform vizsgálata mikroszimulációs módszerrel”. *Pénzügyi Szemle* 58(4): 385–400.

FÜGGELÉK

F.1. A MAKROMODELL KALIBRÁCIÓJA ÉS INDEXÁLÁSA

- A 2010-re vonatkozóan a tőkét terhelő effektív adókulcs 4,8 százalék, a fogyasztási adó effektív kulcsa 19,3 százalék, a kibocsátást terhelő adó effektív kulcsa 1,7 százalék. Az effektív adókulcsokat a nemzeti számlák alapján szakértői becsléssel kiegészítve számítottuk ki.
- A tőke és munka helyettesítésének rugalmassága $-0,25$, amit Kátay Gábor és Wolf Zoltán [2004] tanulmányából vettünk át.
- A tőkejövedelem részaránya a GDP-ből 35 százalékos a nemzeti számlák adatai alapján.
- A nettó tőkeköltéség paraméter értéke $0,155$, a 2005 és 2008 közötti időszak átlagát véve.
- A tőkekínálat rugalmasságának értéke 15 .

F.2. AZ ADÓ- ÉS TÁMOGATÁSI RENDSZER ELEMZETT VÁLTOZÁSAI

F.2.1. A 2011–2014-ben hatályba lépett szja- és járulékváltozások

- a szuperbruttósítás teljes kivezetése;
- egykulcsos, 16 százalékos személyi jövedelemadó;
- az adójóváírás teljes kivezetése;
- kibővített családi adókedvezmény, amit az szja-ból, a munkavállalói természetbeni és pénzbeli egészségügyi járulékból valamint a munkavállalói nyugdíjjárulékból lehet érvényesíteni (ebben a sorrendben);
- a munkavállalói nyugdíjjárulék 9,5 százalékról 10 százalékra emelése;
- a munkavállalói pénzbeli egészségbiztosítási járulék 2 százalékról 3 százalékra emelése;
- a munkavállalói nyugdíjjárulékra vonatkozó befizetési plafon eltörlése, ami utoljára 2012-ben bruttó éves 7 942 200 forintos jövedelem volt;
- célzott járulékkedvezmények (munkahelyvédelmi akcióterv): 25 év alatti, pályakezdő, 55 év feletti, kisgyermekes vagy szakképzetlen munkavállalók, vagy tartósan állást keresők alkalmazása esetén a szociális hozzájárulási adóból (bevezetéskor 27 százalék) és a szakképzési hozzájárulásból (bevezetéskor 1,5 százalék) alapesetben összesen 14,5 százalékpontnyi, bizonyos esetekben pedig összesen 28,5 százalékpontnyi kedvezmény vehető igénybe.¹⁵ A HKF-adatok alapján nem tudjuk pontosan meghatározni a kedvezményezetttek körét.

¹⁵ Lásd részletesebben: 2012. évi CXLVI. törvény a munkahelyvédelmi akciótervben foglaltak megvalósítása érdekében szükséges egyes törvények módosításáról.

- A nem foglalkoztatottak FEOR-kódját a HKF általában nem tartalmazza, ezért további nagyjából 260 ezer nem foglalkoztatott szakképzetlent azonosítottunk 2008-as adatok alapján.
- Az adatfelvétel csak egy év munkatörténetét tartalmazza, ezért a pályakezdeket a 25 év alattiaktól nem különítettük el.
- Ugyanezért a tartós munkanélküliek nagy része a HKF-adatokból nem azonosítható, őket nem soroltuk (tartós munkanélküliként) a kedvezményezettek közé.
- A kedvezményre jogosult kisgyermekes anyákat aszerint vettük figyelembe, hogy a tárgyévben részesültek-e gyed, gyes vagy gyet ellátásban.

6. táblázat: A munkahelyvédelmi akcióterv célzott járulékkedvezményeinek a HKF-ben azonosított célcsoportjai (a 15–74 éves foglalkoztatottak között)

	Létszám	Nem ^{a)}		Kor		Iskolázottság ^{b)}	
		átlag	szórás	átlag	szórás	átlag	szórás
25 év alattiak	220 032	0,42	0,49	22,3	1,6	2,60	0,86
55 év felettiak	486 976	0,41	0,49	59,3	3,5	2,90	1,00
Képzetlenek	343 994	0,56	0,50	44,2	11,1	1,66	0,76
Tartósan munkanélküliek	12 072	0,70	0,47	41,3	10,0	2,45	0,77
Kisgyermekes anyák	62 215	0,97	0,18	32,9	5,3	2,87	1,03
Összesen	1 125 289	0,49	0,50	45,8	15,6	2,46	1,05

Megjegyzés: a) átlagolt értékek: férfi 0, nő 1

b) átlagolt értékek: legfeljebb általános 1, szakiskola 2, középfokú 3, felsőfokú 4.

F.2.2. Transzfereket érintő változások

- az álláskeresői járadék második szakaszának megszüntetése, a jogviszonyszerzés szigorítása (korábban minden állásvesztést megelőző öt nap munkaviszony egy nap járadékszerzésre jogosított, a változás után 10 nap munkaviszony után jár 1 nap járadék.);
- az álláskeresői járadék maximális összegének csökkentése a minimálbér 120 százalékáról 100 százalékára;
- az álláskeresői segély megszüntetése;
- a gyermekgondozási segély (gyes) jogosultsági idejének kiterjesztése a gyermek két éves koráról három éves koráig.

F.2.3. Tőkét terhelő adók változásai

Az összes figyelembe vett intézkedés következtében a tőke effektív adókulcsa 4,8 százalékról 6,0 százalékra (25 százalékkal) emelkedik.

- a társasági adó 10 százalékos kulcsa felső határának kiterjesztése 50 millió forintról 500 millió forint számított adóalapig (teljes éves hatást vettünk figyelembe);

- a társasági adó alapjának bővítése (veszteségleírás korlátozása, az adójellegű ráfordítások esetében bekövetkezett változások stb.), a kedvezményrendszer átalakítása;
- a pénzügyi szervezetek különadójának bevezetése (a 2014-ben hatályos szabályozás szerint);
- az eva-kulcsok emelése;
- közműadó bevezetése;
- energiaellátók jövedelemadó-alapjának szélesítése, adókulcsának jelentős emelése;
- kisvállalati adó bevezetése (munkahelyvédelmi akcióterv).

F.2.4. A fogyasztást terhelő adók változásai

Az összes figyelembe vett intézkedés következtében a fogyasztás effektív adókulcsa 19,3 százalékról 22,4 százalékra nő.

- az áfa felső kulcsának emelése 25 százalékról 27 százalékra;
- jövedékiadó-emelések;
- népegészségügyi termékadó bevezetése;
- pénzügyi tranzakciós illeték bevezetése a háztartásokat érintően;
- baleseti adó bevezetése a háztartásokat érintően;
- biztosítási adó bevezetése a háztartásokat érintően;
- távközlési adó bevezetése a háztartásokat érintően.

F.2.5. A forgalmi adók változásai

Az összes figyelembe vett intézkedés következtében a forgalmi adók effektív adókulcsa 1,7 százalékról 2,2 százalékra nő.

- a helyi iparüzési adó jelentős adóalap-szélesítése (az adóalap összege az eladott áruk beszerzési értékével és a közvetített szolgáltatások értékével csak korlátozottan csökkenthető);
- a cégautóadó emelése;
- pénzügyi tranzakciós illeték bevezetése a vállalatokat érintően;
- baleseti adó bevezetése a vállalatokat érintően;
- biztosítási adó bevezetése a vállalatokat érintően;
- távközlési adó bevezetése a vállalatokat érintően.

F.3. AZ ADÓ- ÉS TÁMOGATÁSI RENDSZER NEM ELEMZETT VÁLTOZÁSAI

- A biztosított egyéni vállalkozók által a vállalkozói kivét esetén fizetendő egészségbiztosítási és munkaerő-piaci járulékot legalább a minimálbér másfélszerese után kell teljesíteni. Azon túl, hogy ez eleve kis jelentőségű intézkedés, hiszen önmagában 10–15 milliárd forint többlet járulékbevételt eredményezhet, a kisadózók tételes adójának bevezetésével, a rendelkezésre álló átlépéssel kapcsolatos tényadatok fényében elhanyagolható mértékűvé zsugorodhatott. Ezen kívül az egyéni vállalkozókat külön nem is modellezzük, viselkedési reakcióikat a becsült munkakínálati rugalmasságokon keresztül vesszük figyelembe.

- Kisadózó vállalkozások tételes adója (munkahelyvédelmi akcióterv): a 6 millió forint alatti árbevételt elérő vállalkozások tételes havi adója főállású kisadózók számára havi 50 ezer forint, ami többféle közterhet (szja, járulékok, szociális hozzájárulási adó, osztalékadó stb.) is kivált egyszerre. Ez érdemi adócsökkenést jelent nagyszámú potenciális kedvezményezett számára, ugyanakkor mégsem vesszük figyelembe, mert a modell nem képes az érintett egyéni vállalkozókat vagy evázókat kellő pontossággal azonosítani.
- Béren kívüli juttatások közterheinek változása: nem vesszük figyelembe, mert a HKF csak részlegesen tartalmazza az ebben érintett jövedelmeket, amikre vonatkozóan az intézkedés hatása elhanyagolható mértékű.
- Kamatjövedelmek utáni 6 százalékos egészségügyi hozzájárulás bevezetése: csekély hatása miatt nem vettük figyelembe.
- Elektronikus útdíj bevezetése: ez jelentős többletterhet jelent az érintettek számára, mégsem vettük be az elemzésbe, mert ez díjbevétel, nem pedig adó.
- Gyed extra: az intézkedés szerint a gyermek egy éves kora után a kedvezményezett szülő korlátlan időtartamban végezhet munkát, ami mellett változatlanul jogosult a teljes ellátásra. Ez közelítőleg 15 milliárd forintnyi többletjuttatást jelent, és jelentős mértékben érintheti a leginkább második keresőként tevékenykedő nők munkavállalási hajlandóságát (elsősorban az extenzív határon). A gyed extrát azért nem vesszük mégsem figyelembe, mert a bevezetése olyan helyzetet teremt, amelyben a munkakínálat rugalmasságának jelenleg rendelkezésre álló becslései már nem megfelelőek.
- START munkaprogram kiterjesztése (közmunaprogram): a jogosultsági feltételek nem eléggé pontosak ahhoz, hogy a modellben azonosítani lehessen, hogy kik vehetnek részt benne, és mennyi ideig. Az is kérdéses, hogy az elvégzett munkát a határtermékén fizetik-e meg. Vagyis nem világos, hogy a kifizetett munkabér mekkora részben feleltethető meg a modellbeli bérnek, és mekkora részben valamilyen modellbeli transzfernek. Ezeket a problémákat egyelőre nem tudtuk megoldani, ezért hagytuk figyelmen kívül ezt az amúgy nagyléptékű intézkedést.
- Rokkantsági és megváltozott munkaképességi támogatásban részesülők részleges felülvizsgálata: jelenleg reálisan legfeljebb azzal a feltételezéssel élhetnénk, hogy a kormányzati tervekhez képest harmadannyi, nagyjából 33 ezer 57 év alatti rokkantnyugdíjas és ugyancsak harmadannyi, körülbelül 28 ezer megváltozott munkaképességi járadékban részesülő egyén fogja elveszteni ellátását. Ez a jelenleg ellátásban részesülő kör mintegy 10 százaléka. Ugyanakkor a felülvizsgálatok lassan haladnak, ami ezt a feltételezést is bizonytalanná teszi.
- Nyugdíjszabályok változása: ez alatt az előrehozott nyugdíjba vonulás lehetőségének jelentős korlátozását, a 40 szolgálati évet szerzett nők korhatártól független nyugdíjba vonulásának lehetőségét és a szolgálati nyugdíj feltételeinek szigorítását értjük. A modellben ezeket az intézkedéseket az effektív nyugdíjkorhatár megváltozásán keresztül tudjuk megjeleníteni, aminek a pontos meghatározása nem egyszerű. Valamilyen feltételezés mellett ugyanakkor ez megtehető lenne, erre most nem vállalkoztunk.

